25 Δεκεμβρίου 2014

Μουσικολειτουργική προσέγγιση στην ακολουθία των Μεγάλων Ωρών των Χριστουγέννων

/ Πεμπτουσία

Image not found or type unknown

Η Ακολουθία των Μεγάλων Ωρών τελείται το πρωί της 24ης Δεκεμβρίου μετά τον Όρθρο. Στη σύγχρονη πράξη όλες Ακολουθίες της Παραμονής των Χριστουγέννων (Όρθρος – Ώρες – Εσπερινός) αποτελούν ένα σώμα στο τέλος του οποίου τελείται και Θεία Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου. Για αυτό και οι Εκκλησίες την Παραμονή ξεκινούν αρκετά πρωί προκειμένου να καλυφθεί το χρονικό διάστημα που απαιτείται.

Εξαίρεση αποτελεί η Ακολουθία όταν τα Χριστούγεννα πέσουν Κυριακή η Δευτέρα, οπότε και μετατίθεται η Ακολουθία των Ωρών την Παρασκευή, χωρίς όμως Θεία Λειτουργία, καθώς γίνεται συσχετισμός με την Μεγάλη Παρασκευή κατά την οποία δεν τελείται Θεία Λειτουργία. Εύλογα θα πει κανείς πώς γίνεται να τελεστεί Θεία Λειτουργία την Παραμονή των Χριστουγέννωνενώ είναι ημέρα νηστείας. Απαντώντας θα λέγαμε ότι είναι μεν ημέρα πλήρης νηστείας η Παραμονή των Χριστουγέννων, ωστόσο η Θεία Λειτουργία συνδέεται εμφανώς με τον Εσπερινό των Χριστουγέννων (στην αρχαία εκκλησιαστική πράξη τελούνταν αργά το απόγευμα της 24ηςΔεκεμβρίου). Για τον ίδιο λόγο η Ακολουθία των Ωρών που φέρει τα ίσα της μεγάλης Παρασκευής μεταφέρεται την προ των Χριστουγέννων Παρασκευή, καθώς Σάββατο και Κυριακή καταλύονται (τουλάχιστον από οίνο και έλαιο).

ti-soi-prosenegkomen

Image not found or type unknown

Στους ύμνους των Μεγάλων Ωρών των Χριστουγέννων έχουμε ομοιότητα ως προς το μέλος, τη χρήση των ήχων, τη δομή της μελωδίας, στο μέτρο, αλλά και τη χρήση των ήχων της Οκταηχίας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί τους ήχους ο υμνογράφος. Όπως έλεγε ο μακαριστός καθηγητής Ιωάννης Φουντούλης πρόκειται για μια μετάφραση και προσαρμογή, μελική και μετρική θα προσθέταμε ως προς τα Ιδιόμελα της Μεγάλης Παρασκευής.

Αντιπαραβολή Ιδιομέλων

Στο Ιδιόμελο «*Τάδε λέγει*» της Α΄ Ώρας της Μεγάλης Παρασκευής ο Χριστός απευθύνεται στους Ιουδαίους και διερωτάται για την αχάριστη συμπεριφορά τους απέναντί Του, απαριθμώντας τα θαύματα που τέλεσε κατά τα τρία χρόνια του διδακτικού Του έργου, πριν το Πάθος Του.

Στο παράλληλο Ιδιόμελο της Α΄ Ώρας της 24ης Δεκεμβρίου ο διάλογος μεταφέρεται μεταξύ του Ιωσήφ και της Παρθένου που απορεί για το γεγονός ότι η Παναγία βρέθηκε έγκυος και οι λογισμοί και οι αμφιβολίες που φέρεται ο Ιωσήφ πως είχε στο Ευαγγέλιο, μεταφέρονται από την γραφίδα του υμνογράφου στον ύμνο μέσα.

Στην Γ΄ Ώρα,στο Ιδιόμελο «*Πρὸτῆς Γεννήσεως τῆςσῆς*» γίνεται λόγος για την έκσταση των ουράνιων δυνάμεων που απορούν έκπληκτες ενώπιον της θαυμαστής Γεννήσεως του Χριστού. Στο ανάλογο Ιδιόμελο που άρχεται κατά παρόμοιο τρόπο «*Πρὸτοῦ Τιμίου σου Σταυροῦ*» παρουσιάζεται ο τρόμος των Αγγέλων απέναντι στον εμπαιγμό του Χριστού κατά τη Σταύρωση. Ο παραλληλισμός της Κένωσης του Χριστού κατά τη Γέννηση και κατά το Πάθος Του είναι εμφανής.

Από την ίδια Ώρα, το Ιδιόμελο «*Δεῦτε χριστοφόροι λαοὶ*» μεταπλάθεται και μεταφέρεται από την προδοσία του Ιούδα στην προσκύνηση των Μάγων και τα γεγονότα γύρω από τη Γέννηση.

Η Θ΄ Ώρα αποτελεί την Κορύφωση της Ακολουθίας των Ωρών καθώς έχουμε ύμνους όπου πατούν επακριβώς πάνω στους ύμνους της Μεγάλης Παρασκευής. Το πρώτο Ιδιόμελο της Θ' Ώρας της 24ης «*Ἐξεπλήττετο ὁ Ἡρῴδης*» αναφέρεται στη σφαγή των Νηπίων και εξιστορείται η έκπληξη του Ηρώδη μπροστά στην προδοσία των Μάγων που έφυγαν από άλλο δρόμο σύμφωνα με την καθοδήγηση του Αγγέλουκαι η αγανάκτησή του, που τον οδήγησε στο φρικτό αυτό έγκλημα. Στον ανάλογο ύμνο της Μεγάλης Παρασκευής «*Θάμβος ἦνκατιδεῖν*» γίνεται αναφορά στην έκπληξη των πιστών μπροστά στον γυμνωθέντα Υιό και Λόγο του Θεού επάνω στον Σταυρό και στον εμπαιγμό του, τη στιγμή που και η ίδια η άλογη κτίση αντιδρά και αγανακτεί ενώπιον του μαρτυρικού θανάτου του ίδιου του Δημιουργού της.

Το δεύτερο Ιδιόμελο της Θ' Ώρας, «*Ὅτε Ἰωσὴφ Παρθένε λύπῃ ἐτιτρώσκετο*» σε β' παρακλητικό ήχο, άρχεται όμοια με το χαρακτηριστικό ιδιόμελο της Μεγάλης Παρασκευής «*Ὅτεσὲσταυρῷ προσήλωσαν παράνομοι*». Στη μετάπλαση του αρχικού ιδιομέλου, το Χρωματικό γένος υπηρετεί την ένταση των δύο ύμνων, καθώς το νόημα μετακυλίεται από τον θρήνο της Παναγίας στην λύπη του Ιωσήφ που τον

κατέτρωγε, όπως επί λέξει αναφέρει ο ύμνος, όταν αντιλήφθηκε την εγκυμοσύνη της Παρθένου.

Ωστόσο το δοξαστικό της Θ΄ Ώρας απομένει το πλέον χαρακτηριστικό, όπου βλέπουμε εμφανή την επίδραση του αρχαίου ύμνου στη σύνθεση του ύμνου των Χριστουγέννων. Πρόκειται για το τροπάριο «*Σήμερον γεννᾶται ἐκ Παρθένου*» το οποίο βαδίζει επακριβώς επάνω στο τροπάριο «*Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου*». Ο κάθε στίχος του τελευταίου μεταπλάθεται και περιγράφει την ασύλληπτη ταπείνωση του Υιού του Θεού κατά την Γέννησή του εκ Παρθένου Μαρίας. Η μεταγραφή του περιεχομένου των στίχων από την περιγραφή των φρικτών Παθών (Σταυρός, λόγχη, ήλοι, ακάνθινος στέφανος κλπ) στην υπερφυή Γέννησή Του στο ταπεινό σπήλαιο (Ράκη αντί για βασιλικά ενδύματα, φάτνη αντί για λίκνο κλπ) διασώζει την ενότητα της λατρευτικής μας παράδοσης, όπου κάθε γεγονός της Θείας Οικονομίας κορυφώνεται στο Πάθος και την Ανάσταση του Θεανθρώπου.Κάθε Εορτή αποτελεί ανάμνησή τους. Ο Χριστός έρχεται με σκοπό σταυρωθεί να πάθει και να αναστηθεί. Η υμνογραφία σε αυτό συμβαδίζει και με την εικονογραφία, όπου ο Χριστός δεν εμφανίζεται σε συγκινησιακό αισθητικά περιβάλλον ως αρτιγέννητο παχυλό βρέφος, αλλά σπαργανωμένος σαν με σάβανο μέσα σε κιβωτιόσχημη φάτνη –πράγμα που αποτελεί αναγωγή στον όλβιο Τάφο Του.

Σε όλους τους ύμνους των Ωρών της Παραμονής των Χριστουγέννων παρελαύνουν όλοι οι ήχοι της Οκταηχίας, όμοια με τα τροπάρια της Μεγάλης Παρασκευής, με κίνηση που εναλλάσσεται πάντα σε συνάρτηση με το περιεχόμενο. Στους Προεόρτιους Κανόνες το Χρωματικό γένος κυριαρχεί, με την ομαλή διάβαση από το σκληρό στο μαλακό χρωματικό, καθώς βαδίζουμε προς την κυριώνυμη ημέρα των Χριστουγέννων. Την νύκτα των Χριστουγέννων, οι δύο αυτάδελφοι υμνογράφοι Κοσμάς και Ιωάννης συνθέτουν Κανόνα σε α’ ήχο, που κυριαρχεί ως πανηγυρικός και μεγαλοπρεπής, στο χαριέστατο και σύντομο μέλος τους, όμοια με τον Κανόνα της Αναστάσεως και υπηρετεί την κορύφωση του εορταστικού κλίματος.